

УДК 930.1:783

Богдан Кіндратюк
(Івано-Франківськ)

КАМПАНОЛОГІЧНІ СТУДІЇ В УКРАЇНСЬКІЙ ДІАСПОРІ

Згадано дослідження тих фундаторів української кампанології, що творили в діаспорі: В. Біднова, В. Січинського, В. Кармазіна-Каковського, У. Самчука й інших. У час, коли не все з написаного можна було опублікувати в Україні, вони знайомили світ із надбаннями її дзвонарства, служили національній культурі. Праці науковців, композиторів, письменників діаспори забезпечили безперервність у його вивченні.

Ключові слова: дзвони, дзвоніння, людвигарство, кампанологія, кампанологи, діаспора, наукові джерела, дзвонарська культура.

Нещодавно опубліковано результати комплексних фундаментальних музикознавчих студій Віолетти Дутчак [2] і Ганни Карась [5], присвячені вивченню духовного спадку закордонного українства. Однак, ще мало надруковано узагальнень стосовно дослідження його вченими розвою побутування церковних і світських дзвонів в Україні (відливання дзвонів, будівництво споруд для них, сприяння діяльності дзвонарів тощо, згадка про це в народній культурі, творчості письменників, малярів, композиторів). Актуальність теми нашої статті посилюється також тим, що дзвоніння були одним із найособливіших чинників східноєвропейської історії культури, вони впливали на мораль, звичаї. Ця гілка мистецтва залишила глибокий слід у східному музичному фольклорі, сприяла розвитку церковного співу, зокрема, була не тільки підґрунтям розвою його багатоголосся, а й допомагала формуванню т. зв. національних шкіл звуку в Білорусі, Росії, Україні.

Запорукою становлення української кампанології як комплексної науки про всі аспекти виготовлення, функціонування та відображення дзвонів у нашій культурі є не тільки створення наукової джерельної бази, а й забезпечення тяглості в дослідженнях, узагальненні їхніх результатів. Вирішенню цих завдань сприяє вивчення творів, написаних у діаспорі, зокрема Василем Бідновим (1874–1935), Володимиром Січинським (1894–1962), Уласом Самчуком (1905–1987) та іншими.

Трагічний кінець українського відродження 20-х років ХХ ст., знищення дзвонів обірвав сподівання стосовно ґрунтовного й усебічного вивчення національного дзвонарства. Його дослідження продовжилося в еміграції. Одним із послідовників кампанологічних студій став В. Біднов. У праці «Дзвони» [1], написаній на основі літописів, публікацій ІІІ-го Археологічного з'їзду, робіт польських авторів [32; 33], студій російського дослідника історії Церкви Євгенія Голубінського (1834–1912), поважної енциклопедичної статті Олександра Петровського (1868–1929) [19], досліджень Вадима Модзалевського (1873–1920) [13; 14], Бориса Пилипенка (1892–1937) [20] й інших пробила й дзвони, як прадавні засоби закликати на молитву, літургійно-музичні інструменти, висловлюється критичне ставлення до оповідань про винахід дзвона й перше його використання св. Павлином, прослідковується розповсюдження дзвонів у Європі й час появи тут великих литих дзвонів; відзначається найбільша правдоподібність запозичення їх Київською Руссю від німців, оскільки літописна назва дзвона церковнослов'янською мовою (що потім перейшла і в російську мову) «колокол» походить від німецького слова *die Glocke*. При аналізі літописних повідомлень про дзвони, слушно виділено вагому роль Галицько-Волинського князівства в збереженні й розвитку давньоруської традиції їхнього відливання; пояснюється звичай робити на них написи (до якої церкви відливалися та час виготовлення), надання їм імен. Узагальнюючи походження назв дзвонів, робиться висновок, що найбільше розповсюджені імена жертводавців, а також у зв'язку з функціональним призначенням (день і час, коли б'ють у той чи інший дзвін). Стосовно кількості дзвонів для кожного храму, то вона визначалася не тільки практичними потребами, а й матеріальним статком і стараннями парафіян. Зауважується, що подорожуючих по Україні чужинців у ХVІІ ст. деякі дзвони дивували великими розмірами. Називаючи художньо цінні дзвони, характеризується їх оздоблення, а для порівняння подається вага й розміри найважливіших дзвонів з інших країн. Не забувається гетьман Іван Мазепа (1639–1709) як щедрий жертводавець виготовлення цих важливих церковних належностей та пізніша втрата дорогоцінних пам'яток старовини й мистецтва через «потреби індустріалізації» в СРСР. Насамкінець, у примітці редакції повідомляється, що це перший розділ розвідки про дзвони, а в подальших рубриках

буде описано про їхнє богослужбове значення, різні способи дзвоніння та ін. Однак, продовження статті досі не віднайдене, можливо, зберігається в якомусь архіві на Заході.

Ще одним із когорти фундаторів української кампанології став син Юхима Січинського (Січинського) (1859–1937) [26] – В. Січинський, який на початку ХХ ст. вивчав дзвіниці й дзвони Галицької України, пропагував їх як мистецький спадок [27]. Пізніше свої студії присвятив історії виробництва цих інструментів, писав про розвиток цехів, підтверджував тяглість традиції лиття дзвонів від княжих часів, «хоч в XIV–XV ст. зустрічаємо на західноукраїнських землях імена німецьких майстрів» [28, с. 87-88]. В. Січинський склав «Реєстр майстрів», серед яких – значна кількість людвисарів, роки їхнього життя, місця праці тощо (пізніше Павло Жолтовський (1904–1986) уклав «Словник майстрів художнього лиття» [3, с. 109-128]).

Уже в еміграції В. Січинський написав гасло «Дзвони» до Енциклопедії українознавства. У цій статті зібрано відомості про національне дзвонарство, зокрема ті, які не могли бути опубліковані в СРСР. Починається виклад відзначенням окремої поширеної галузі людвисарства в старі часи – відливання дзвонів, що стояло на високому технічному й мистецькому рівні. Привертається увага до літописних рядків, які вміщують відомості про дзвони в Русі-Україні, згадується відливач дзвонів Миколай (1382 р. працював у Львові) та напис на найбільш старовинному тамтешньому дзвоні 1341 р. із церкви св. Юра (цей дзвін разом із більшим інструментом 1933 р. «Андрей» і п'ятьма меншими нині використовують для творення різних музичних повідомлень). Подаються відомості про найдавніші дзвони – 1473 р. з подільської церкви в Сутківцях, 1346 р. Володимира на Волині, 1571 р. з вежі Корнякта у Львові, 1587 р. із чернечої обителі в Зимному на Волині. При відзначенні, що в старі часи дзвони відливалися на місцях їхнього призначення, нагадується про їхнє виробництво в XIII ст. в Галичі, XIV–XVII ст. у Львові (привертається увагу до мистецького витвору його майстрів – дзвін 1653 р. у Розділлі). Водночас, В. Січинський пише про розвій людвисарського промислу на Придніпров'ї в XVII–XVIII ст. та дзвони відомих тамтешніх людвисарів. Згадує про віднайдені 1929 р. на Чернігівщині дзвін вагою 640 кг. з 1699 р. відомого військового людвисаря Карпа Балашевича († до 1735 р.), що оздобив витвір гербом і зображенням І. Мазепи на весь зріст. Подає відомості про великі відливарні дзвонів половини XVIII ст. у Бродах (відомий дзвін 1747 р. Іллі Дублянського († 1747 р.), у Чорному острові на Поділлі (дзвін 1772 р. майстра Василя), на Закарпатті. Не зважаючи на те, що в XIX ст. людвисарство в Україні підупало, але до Першої світової війни дзвони відливалися на багатьох підприємствах, зокрема Західної України. Завершує статтю згадка про знищення з весни 1930 р. по всій підрадянській Україні ніби на потреби в кольорових металах цілого ряду історичних дзвонів [29]. Праця написана В. Січинським на основі досліджень польського кампанолога зі Львова Кароля Бадецького (1886–1953) [32; 33], розвідок В. Модзалевського [14; 15], В. Біднова [1] та ін.

Закономірно, що про дзвони згадано в літургійній літературі, опублікованій у діаспорі. У Службі Божій св. Йоанна Золотоустого, виданій у Канаді наприкінці 40-х років минулого століття, привернута увага до відзначення дзвоніннями найбільш важливих місць Богослуження, при цьому зауважується різна їхня кількість: «Служачий дзвонить три рази по три» чи «коли священик благословить хліб, служачий дзвонить 3 рази», або «служачий дзвонить раз» [15, с. 303], «служачий дзвонить раз», «служачий дзвонить три рази» [15, с. 305] і т.п. У праці ще одного діяча нашої культури в діаспорі о. Юліана Катрія (1912–2000) «Пізнай свій обряд» [8] й інших подібних джерелах стосовно богослужіння в Українській Греко-Католицькій Церкві теж згадано про використання дзвонів, привертається увага до відмінностей відносно застосовування православними й греко-католиками бил, клепал і дзвонів у Страсний тиждень і Воскресні торжества.

Вивченню дзвонарства сприяли студії, у яких досліджувалися форми давніх дзвіниць [6] як пам'яток із датами побудови на Бойківщині між 1500–1800 роками чи форми пізніших дзвіниць із 1800 р. до наших днів, подавалися типи дзвіниць у профілях [7].

У наш час інший діяч української культури в діаспорі Володимир Пилипович із Перемишля через Юрія Ясіновського привернув увагу автора до одного з когорти дослідників дзвонарства – перемишльського владики Григорія Лакоти (1883–1950). Він опікувався розповсюдженням музики дзвонів, пропагував, особливо під час їх освячення, її вагомую роль у житті християн. Завдяки багатолітній роботі готував до опублікування монографію, присвячену історії дзвонарського мистецтва Перемишльської єпархії з Лемківщиною включно, зібрав значну кількість фотографій дзвонів із цих теренів (два альбоми), світлини споряджувалися відповідним науковим апаратом, зокрема відбитками написів і оздоблень, описів форм, часу й місця виготовлення, класифікувалися за відливарницькими школами тощо. Однак після арешту Г. Лакоти в 1946 р. і заслання його у Воркуту (помер у концтаборі «Абизь») доля матеріалу не відома [11, с. 178]. Інші науковці – Лешек і Тереса Мазепи звернули увагу на дзвоніння як складову особливого звукового простору Львова [12, с. 19].

Поширенню відомостей про українські дзвони й дзвонарське мистецтво на Заході сприяли не тільки публікації науковців, що виїхали з України, а й трудові емігранти, що створювали парафії,

оснащували церкви дзвонами. Частина з них поставлялася з Калуша [31, с. 35-36]. Нині вихідці з діаспори часто виступають жертводавцями зведення церков і дзвіниць, обладнання їх дзвонами [34].

Цінні відомості про дзвонарство знаходимо в спогадах, які опубліковані в діаспорі [25, с. 6-7, 36-39]. Водночас у художніх творах письменника У. Самчука правдиво відображено невід'ємну складову звукового довкілля ще початку ХХ ст. – музику дзвонів. І це не випадково, адже дитинство та юність цього митця пройшли на багатій дзвонарськими традиціями Волині. У його творах є особливо ємні словесні образи музики дзвонів, що допомогло митцю розкрити силу її впливу. Хоч враження персонажів його художніх творів від музики дзвонів є суб'єктивним, однак це допомагає нам глибше пізнати духовний світ людини, не тільки краще пізнати багатство української культури, її регіональні традиції, а й диференціювати свої почуття, повніше їх переживати при сприйнятті дзвонів. Оскільки цей майстер художнього слова не писав спеціального дослідження, присвяченого дзвонарству, а мав інші завдання, тобто його не запідозриш у тенденційності, то читач, що народився у бездзвонівому довкіллі, ознайомлюючись із такими творами, легко переконується – церковні й світські дзвоніння були домінантою звукової палітри села чи міста; вони, супроводжуючи українця від колиски до труни, розміряли усталений плин життя, оздоровлювали людей. Водночас нинішні кампанологи в романах У. Самчука знаходять підтвердження про багато аспектів побутування церковних і світських дзвонів [21-24].

Не побачив би світ у добу більшовизму на теренах радянської України збірник народних пісень «Українські народні мелодії», у назві яких часто трапляється слово «дзвін» чи «дзвонити» [30]. Таких творів тут є 16. Тобто завдяки музикологу з діаспори Зіновію Лиську (1895–1969), що уклав збірник, збагатилася нотографія дзвонарства.

Віддавна спів колядок і щедрівок супроводжувався такими предтечами дзвонів, як дзвіночки. За твердженням музикознавців, існує запис всесвітньо відомого «Щедрика», зроблений у Канаді, який повністю виконується на дзвониках.

Феномен дзвонарства, що просякнув життя людей і був важливим чинником потужного впливу на різні сторони життя, не могли обійти увагою українські творці музики, зокрема ті, що писали за межами України.

Імітація традиційного биття в один із важчих дзвонів на «Вірую» вчувається в найрозгорненішій частині «Служби Божої» (окремі пісні написані Ігорем Соневицьким (1926–2006) 1945 року для мішаного хору а cappella) [17, с. 27]. Наслідування дзвонів серед інших композиторських прийомів в ораторії Мар'яна Кузана (1925–2005) «Неофіти» (1987) на вірші Тараса Шевченка (1814–1861) посприяла кращому розкриттю ідеї прославлення мучеників, переслідуваних за Христову віру [16]. Імітацію дзвонів засобами оркестру знаходимо в одноактовій опері-сатири І. Соневицького «Зоря» (1963).

Відлуння святкових дзвонів у творі для бандури Григорія Китастого (1936–1977) «Великодні дзвони» [9, с. 158-162] нагадує тріольна пульсація кварто-квінтових ходів у басовій партії на початку вступу акомпанементу. Далі в динамічному розвитку на слова «співають дзвони, колишуть піснею блакить» ця пульсація підкріплюється колористичними акордами в правій руці. Це ще більше нагадує звучання дзвонів і краще допомагає створити святковий настрій, образ Воскресіння Христа й України.

Образи дзвонів і дзвонів знайшли своє розмаїте відображення в камерно-інструментальній творчості композиторів. Серед пізніх творів Стефанії Лукіянович-Туркевич (1898–1977) виділяють камерно-інструментальний тричастинний цикл «Double Strings» (1976) для подвійного струнного оркестру (квінтету). У цій композиції, з узвичасним темповим контрастом середньої, повільної частини, виділяється найвиразніший фінал, що ґрунтується на коляді «Бог предвічний». Звичайно, у кодї композитора не могла обійтися без імітації звучання дзвонів [18, с. 68-70].

Змалювати епічну, величну й барвисту музичну картину у фортепіанному триптиху І. Соневицького «Хрещення Руси-України» (написаний до 1000-ліття цієї знаменної дати) допомогла, разом з іншими засобами, імітація образу дзвонів.

Один із прийомів імітації звучання маленьких ідіофонів надибуємо в циклі І. Соневицького з 15 номерів «Canti spirituali» – «Духовні співи» (1987), створений на межі жанрів – прикладної церковної музики й концертної. Ця композиція написана для мішаного хору а cappella й солістів (сопрано або тенора) із супроводом фортепіано чи струнного оркестру. В останньому сьомому номері першої частини «Богородице Діво» (сопрано й фортепіано) нагадуються відзвуки дзвіночків [17, с. 38]. Подібне імітування чуємо ще на початку і в закінченні самої молитви.

Серед поетичних рядків Надії Дички з нагоди 80-ліття уродженця Прикарпаття, співака, бандуриста, імпресаріо гастролей митців українського зарубіжжя, культурного діяча діаспори Володимира Луціва є такі рядки:

*«Від ранньої до пізньої зорі
збігає Час, відмірюючи доли...»*

*Можливо, десь Небесні дзвонарі
відлічують нам кожен рік поволі...»*

*Можливо, знов для кожного свій дар
зсилають з Неба Ангели щомиті...»*

*В земному храмі хтось із нас дзвонар,
А перед кимось – Віттарі відкриті...»*

Науковці діаспори в час, коли не все можна було опублікувати з написаного в Україні, навіть при відсутності багатьох джерел, стали своєрідними дзвонарями в науці й мистецтві, кликали до нього. Своїми справами служили національній культурі, закладали наукові підвалини її кампанології. Завдяки цьому вдалося познайомити світову громадськість із надбаннями українського дзвонарства, показати його місце в здобутках цивілізації.

Список використаних джерел та літератури:

1. Біднов В. Дзвони: Короткі історичні відомості / Василь Біднов. – Варшава : [б. в.], 1931. – С. 96–117. Відбитки.
2. Дутчак В. Бандурне мистецтво українського зарубіжжя ХХ – початку ХХІ століття : монографія / Віолетта Дутчак. – Івано-Франківськ : Фоліант, 2013. – 488 с.+68 іл.
3. Жолтовський П. Художнє лиття на Україні в XIV–XVIII ст. / П.М. Жолтовський. – К. : Наукова думка, 1973. – 132 с.
4. Зіць В. Іван Стебельський – меценат освіти і Церкви / Василь Зіць // Літопис Бойківщини Litorus Wojuktivshchynu: Орган Головної Управи Т-ва «Бойківщина», Вашингтон. – Самбір, 2004. – Ч. 1/ 66 (77). – С. 27–31.
5. Карась Г. Музична культура української діаспори у світовому часопросторі ХХ століття : [монографія] / Ганна Карась. – Івано-Франківськ : Типовіт, 2012. – 1164 с.
6. Кармазин-Каковський В. Мистецтво Лемківської церкви / Всеволод Кармазин-Каковський. – Рим : [б. в.], 1975. – 310 с.
7. Кармазин-Каковський В. Архітектура бойківської церкви / Всеволод Кармазин-Каковський. – Нью-Йорк; Філадельфія : [б. в.], 1987. – 223 с.
8. Катрій Ю., о. Пізнай свій обряд: Літургійний рік Української Католицької Церкви / о. Юліян Катрій. – Нью-Йорк : [б. в.], 1976. – 485 с.
9. Китасти Г. Великодні дзвони // Китасти Г. Вставай, народе!: твори для капели бандуристів. Хори, солоспіви / Григорій Китасти. – К. : [б. в.], 1996. – С. 158–162.
10. Лакота Г., єп. Дещо про дзвони. З нагоди віднови «Івана Хрестителя», князя усіх дзвонів Перемиської Епархії / єп. Григорій Лакота // Український Бескид: Тижневик. – Перемишль, 1938. – Ч. 37. – 25 вересня – С. 4–5.
11. Лакота Г. Дві престольні церкви Перемиські / єп. Григорій Лакота // Блаженний Григорій Лакота перемиський єпископ-помічник. Зібрані історичні праці / [Вступ Марко Мельник. Зібрав і до друку підгот. Володимир Пилипович]. – Перемишль : [б.в.], 2003 («Перемиська бібліотека» перемиського відділу Об'єднання українців у Польщі). – С. 33–109.
12. Мазепа Л., Мазепа Т. Шлях до музичної академії у Львові: у 2-х т. / Лешек Мазепа, Тереса Мазепа. – Львів : Вид-во Сполом, 2003. – Т. 1. – 288 с.; Т. 2. – 200 с.
13. Модзалевський В. До історії українського ліярництва (про людвисарів та конвисарів) / Вадим Модзалевський // Збірник секції мистецтв / Українське наукове товариство. Вип. 1. – К. : [б. в.], 1921. – С. 3–23.
14. Модзалевський В. Тези до доповіді: «До історії українського ліярництва» (про людвисарів та конвисарів) / В.Л. Модзалевський // Збірник секції мистецтв / Українське наукове товариство. Вип. 1. – К. : [б. в.], 1921. – С. 24.
15. Молитовник Християнської Родина / [склав о. Іриней Назарко]. – Мондер : [б. в.], 1948. – С. 285–316.
16. Орасторія Мар'яна Кузана «Неофіти» на вірші Тараса Шевченка. Компакт-диск ДДД 2000. (Духовна музика України. Ювілейний випуск 10).
17. Павлишин С. Ігор Соневицький / Стефанія Павлишин. – Львів : БаК, 2005. – 120 с.
18. Павлишин С. Перша українська композиторка Стефанія Туркевич-Лісовська-Лукинович / Стефанія Павлишин. – Львів : БаК, 2004. – 160 с.
19. Петровський А. Колокол / Александр Петровський // Богословская энциклопедия: в 12-ти т. Т. 12: Книги символические–Константинополь / [ред. Н. Глубоковского]. – Санкт-Петербург : Бесплат. прилож. к дух. ж-лу «Странник» за 1911 г. (1900–1911 г.). – С. 343–348.
20. Пилипенко Б. Видатна пам'ятка українського людвісарства (Мазепин дзвін) [стаття] [поч. ХХ ст.] / Борис Пилипенко // Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського. ІР, ф. № Х (Архів ВУАН), од. збер. 17954. – Машинописна копія. – 34 с.
21. Самчук У. Куди тече та річка. Частина перша / Улас Самчук // Волинь : роман у 3-х ч. Т. 1. – К. : Дніпро, 1993. – 574 с.
22. Самчук У. Війна і революція. Частина друга / Улас Самчук // Волинь. Т. 1. – К. : Дніпро, 1993. – 574 с.
23. Самчук У. Батько і син. Частина третя / Улас Самчук // Волинь. Т. 2 / [Післямова Степана Пінчука]. – К. : Дніпро, 1993. – 334 с.
24. Самчук У. Марія. Хроніка одного життя : роман / [Підгот. тексту та післямова Степана Пінчука] / Улас Самчук, Степан Пінчук. – К. : Укр. письменник, 1999. – 189 с.

25. Сандуляк І. Село Карлів колись і тепер. Друге незмінне вид. / Іван Сандуляк. – Дітройт : [б. в.], 1974. – 76 с.
26. Сецинский Е. Исторические сведения о приходах и церквах Подольской епархии. Ушицкий уезд // Труды Подольского церковного историко-археологического общества. Вып. 11 / [ред. прот. Е. Сецинского и Н. Яворовского] / Николай Сецинский, Николай Яворовский. – Каменец-Подольский : Типограф. Подольского губернского правления, 1911. – С. 1–144.
27. Січинський В. Дерев'яні дзвіниці і церкви Галицької України XVI–XIX ст. / Володимир Січинський. – Львів : [б. в.], 1925. – 32 с.
28. Січинський В. Металеве виробництво // Січинський В. Нариси з історії української промисловости / Володимир Січинський. – Львів : [б. в.], 1936. – С. 83–98.
29. Січинський В. Дзвони / Володимир Січинський // Енциклопедія українознавства. Словникова частина. Репринт. відтвор. вид. 1955–1984 рр., Т. 2. – Львів : [б. в.], 1993. – С. 508.
30. Українські народні мелодії. [Збір. і зредагув. З. Лисько]: у 11-ти т. / Зіновій Лисько. – Торонто; Нью-Йорк [б. в.], 1991.
31. Церковні дзвони. Ювілейне видання з нагоди 130-літньої річниці закладення ліярні дзвонів Б-тів Фельчинських у Калуші і Л. Фельчинського і С-ки в Перемишлі. – Станіславів: Союзна друкарня, 1938. – 48 с.
32. Badecki K. Lwowska wieża ratuszowa i jej dzwony / Karol Badecki. – Lwów : [б. в.], 1920. – 46 s.
33. Badecki K. Średniowieczne ludwisarstwo lwowskie / Karol Badecki. – Lwów [б. в.], 1921. – 59 s.
34. Матеріали експедиційно-польових досліджень (Домашній архів автора).

Стаття надійшла до редколегії 07.10.2014.

Богдан Киндратюк

Кампанологические исследования в украинской диаспоре.

Обобщаются результаты исследований основоположников украинской campanологии, в частности тех, которые работали в диаспоре: В. Биднов, У. Самчук, В. Сичинский, В. Кармазин-Каковский и другие. Когда не все из написанного можно было опубликовать в Украине, они знакомили мир с достижениями ее колокольного искусства, служили национальной культуре. Работы исследователей, композиторов, писателей диаспоры обеспечили непрерывность его изучения.

Ключевые слова: колокола, звони, людвисарство, кампанология, кампанологи, диаспора, научные источники, колокольная культура.

Bohdan Kindratiuk

Campanology Studies in the Ukrainian Diaspora.

The author of the article claims that in order to assure the establishment of Ukrainian campanology as a science of bells producing and functioning, scholars are to create the scientific source basis, and what is more they are to continue and develop these studies. According to the article the founders and researches of Ukrainian campanology are mainly represented by the Diaspora. Therefore, the article deals with the research of Vasyl Bidnov, Volodymyr Sichynskyi, Vsevolod Karmazyn-Kakovskyi, Ulas Samchuk and others contribution into Ukrainian campanology studies. They examined the usage of clappers and bells in religious and secular life of the Ukrainians, analysed these instruments as ancient means of call to prayer and liturgical musical instruments. The author stresses that at those times, when not everything could be published in Ukraine, the mentioned scholars acquainted the world with the heritage of Ukrainian bell-ringing. Finally, the article mentions migrant workers who created parishes and equipped churches with bells. Thus, the author concludes that the work of scholars, composers, writers of the Diaspora provided continuity of campanology studies.

Key words: bells, bell-ringing, copper casting, campanology, campanologists, Diaspora, scientific sources, bell-ringing culture.